

Artikel

De kwestie van het onvoorwaardelijke 'jawoord'

Pariteit (m/v) als politieke keuze

Karen Celis

Het artikel beargumenteert de paritaire samenstelling van onze politieke organen: het is een kwestie van rechtvaardigheid en inherent aan de representatieve democratie waarin we leven; het is een voorwaarde voor de behartiging van vrouwenbelangen; het komt de algemene inhoud van het beleid ten goede; het betreft het maximaal benutten van het menselijk kapitaal en een evenwicht tussen mannen en vrouwen in de politiek vervult een voorbeeldfunctie. Via het ondertekenen van de Verklaring van Peking engageerde de Belgische regering zich reeds in 1995 om de pariteit in de politiek te realiseren. Toch leren de cijfers dat de pariteit ver van een realiteit is, zelfs zeven jaar later. Ligt het misschien aan de vrouwen? Deze bijdrage toont aan dat vrouwen niet verantwoordelijk kunnen gesteld worden voor hun achterstand in de politieke besluitvorming; het lijkt eerder een zaak van politieke onwil te zijn. Pariteit kan bij wijze van spreken morgen realiteit worden; het is een kwestie van een onvoorwaardelijk jawoord.

1 Inleiding: mannelijke oververtegenwoordiging in de Belgische legislatieve organen

Mannelijke overwicht in de Belgische legislatieve organen Verkiezingen juni 1999 ⁱ		
Federaal niveau		
	mannen	vrouwen
Kamer van Volksvertegenwoordigers	76,7 %	23,3 %
Senaat	71,8 %	28,2 %
Regionaal niveau		
	mannen	vrouwen
Vlaams Parlement	78,2 %	21,8 %
Waals Parlement	89,3 %	10,7 %
Raad van de Franstalige Gemeenschap	83,0 %	17,0 %
Brusselse Hoofdstedelijke Raad	64,0 %	36,0 %
Raad van de Duitstalige Gemeenschap	68,0 %	32,0 %
Europees niveau		
	mannen	vrouwen
Europees Parlement	72,0 %	28,0 %

Zoals zo vaak met cijfers, spreken ook deze gegevens over de mannelijke oververtegenwoordiging in de Belgische parlementen voor zich. Naargelang het parlement dat we bekijken, schommelt het aantal mannelijke vertegenwoordigers tussen de 64% en de 89 %.

2 Waarom is dat mannelijk overwicht een probleem?

De argumenten voor een paritaire vertegenwoordiging van mannen en vrouwen

De argumenten voor een gelijke deelname van vrouwen en mannen aan de politieke macht zijn gekend. Meer nog, ze werden ondertekend door de Belgische regering onder de vorm van de Verklaring van Peking in 1995, het resultaat van de Vierde Wereldvrouwenconferentie. Door het ondertekenen van deze verklaring, erkende de regering het belang van de pariteit tussen mannen en vrouwen en verbond ze er zich toe, om de nodige stappen te zetten om de gelijke deelname van mannen en vrouwen aan de politiek te realiseren. Gezien het belang ervan, overlopen we de argumenten voor de politieke pariteit aan de hand van de Verklaring van Peking.ⁱⁱ

- **Het democratisch argument**

Ten eerste, is er het *rechtvaardigheidsbeginsel*. Pariteit vloeit voort uit de nuchtere vaststelling dat er nu eenmaal vrouwen zijn. Er bestaat geen enkel democratisch argument ter rechtvaardiging van hun uitsluiting. En in een maatschappij die de gelijkheid van de seksen erkent, valt een mannelijk monopolie op het niveau van besluitvorming dan ook niet te legitimeren. Vrouwen maken de helft van de bevolking uit, en moeten bijgevolg ook proportioneel vertegenwoordigd zijn.

“Door het streven naar gelijke participatie van vrouwen en mannen in de besluitvorming te verwezenlijken, ontstaat een evenwicht dat een betere afspiegeling vormt van de samenstelling van de maatschappij en dat nodig is om de democratie te versterken en het behoorlijk functioneren hiervan te bevorderen.” (Vierde Wereldvrouwenconferentie 1995: 108)

Onze staat wordt verondersteld een *representatieve democratie* te zijn, waarin iedereen evenveel recht heeft om zijn of haar stem te laten horen. Politieke instellingen die voor maximum een derde uit vrouwen bestaan, kunnen bezwaarlijk representatief genoemd worden, wat hun legitimiteit ten zeerste aantast. Dit democratisch argument is in die mate doorslaggevend voor de rechtvaardiging van pariteit, dat het overige argumenten overbodig maakt. De bijkomende argumenten alluderen in mindere of meerdere mate op het ‘*anderszijn*’ van vrouwen, in tegenstelling tot het democratisch argument dat louter stoelt op het ‘*zijn*’ van vrouwen. Dergelijke argumenten brengen ons steevast op het randje van de valkuil van het essentialistisch denken en moeten steeds gezien worden als een contextgebonden momentopname.

- **De behartiging van vrouwenbelangen**

Ten tweede is het delen van zeggenschap door beide seksen een voorwaarde voor het respecteren van de *belangen van vrouwen* (Vierde Wereldvrouwenconferentie 1995: 108).

“Gelijke participatie van vrouwen in het besluitvormingsproces is niet alleen een vereiste voor louter rechtvaardigheid of democratie, maar kan ook worden gezien als een noodzakelijke voorwaarde om rekening te houden met de belangen van vrouwen. (...) Een meer gelijke verdeling van deze verantwoordelijkheden tussen vrouwen en mannen biedt niet alleen vrouwen en hun dochters een betere kwaliteit van het bestaan, maar vergroot ook hun kansen om overheidsbeleid, -procedures en -uitgaven zodanig vorm te geven en te ontwerpen dat hun belangen kunnen worden erkend en ondervangen.” (Vierde Wereldvrouwenconferentie 1995: 108-109)

In *Democracy and Representation. Or why should it matter who our representatives are?* zet Anne Phillips (1998) de argumentatie voor een gelijke formele participatie van vrouwen aan het politieke leven uiteen. In het kader daarvan, poneert Anne Phillips pariteit als een garantie voor de behandeling van vrouwenbelangen. In heterogene samenlevingen is er geen duidelijk, transparant, algemeen belang, maar eerder een veelheid aan verschillende en potentieel tegengestelde belangen. Vrouwen hebben een specifieke situatie die verschillend is van die van mannen en hebben daardoor ook verschillende behoeften en belangen. Anderzijds is er grote onenigheid onder vrouwen over prioriteiten en doelstellingen. De nadruk die er recent gelegd wordt op de verschillen tussen vrouwen onderling, maakt het globaal vatten van 'vrouwenbelangen' moeilijk. Als er dan geen consensus is over wat vrouwenbelangen zijn, maakt het dan wat uit, dat de vertegenwoordigers hoofdzakelijk mannen zijn?

Volgens Anne Phillips maakt net het feit dat vrouwenbelangen niet te definiëren zijn, pariteit noodzakelijk. Hoe meer 'vrouwenbelangen' op voorhand zouden vastliggen en hoe meer ze definitief en duidelijk gedefinieerd zouden zijn, hoe minder belangrijk het wordt, wie de vertegenwoordiging ervan op zich neemt. Als de belangen daarentegen variëren, onstabiel zijn en in wording, wordt het veel moeilijker voor de vertegenwoordiger, om in te zien hoe die belangen kunnen behartigd worden. Dus de onmogelijkheid om vrouwenbelangen *a priori* en *in abstracto* te definiëren, is de kern van het pleidooi voor een numerieke pariteit in de politiek.

Bovendien ligt niet elke beleidsbeslissing op voorhand vast in partijprogramma's en nieuwe problemen kunnen zich voordoen. Vertegenwoordigers hebben op bepaalde momenten bijgevolg een grote autonomie, waarbij interpretatie en prioriteiten belangrijk zijn. Daarom doet het er wel degelijk toe, wie onze vertegenwoordigers zijn. Anne Phillips stelt verder, dat de 'politieke ervaring' leert, dat een mannelijk – of hoofdzakelijk mannelijk – parlement slechte advocaten zijn van vrouwenbelangen.

Ik wil er evenwel op wijzen dat andere onderzoeken meer belang hechten aan de aan- of afwezigheid van een feministische 'ingesteldheid' of 'gedrag' én de inbreng van mannelijke vertegenwoordigers, in onderzoek naar het behartigen van vrouwenbelangen betrekken. Het behartigen van vrouwenbelangen wordt (minstens gedeeltelijk) losgekoppeld van het geslacht van de volksvertegenwoordiger en gelieerd aan het, al dan niet feministisch, handelen van de vertegenwoordiger. Met andere woorden, zowel mannelijke als vrouwelijke volksvertegenwoordigers kunnen al dan niet een feministische attitude hebben, die zich uit in het behartigen van vrouwenbelangen. Zo benadrukt Jill Vickers (1997), dat een adequate vertegenwoordiging van vrouwen een feministische dimensie bevat. Men moet aandacht hebben voor de aanwezigheid van vrouwen, enerzijds en, anderzijds, ook voor het doel van hun aanwezigheid, met name de hervorming van beleid, programma's, processen en structuren met het doel, het leven van vrouwen te verbeteren. Ook Marian Sawer (2000) behandelt de feministische dimensie in de vertegenwoordiging van vrouwen. Zij stelt dat meer representatieve instellingen geen garantie zijn voor een behartiging van vrouwenbelangen. Zelfs integendeel: de aanwezigheid van vrouwen kan als alibi dienen voor

vrouwonvriendelijke wetgeving. Marian Sawer stelt dat het niet alleen de vertegenwoordiging van de vrouwelijke ervaring is, die belangrijk is, maar eveneens het feministisch perspectief, afgeleid van de collectieve mediatie van die vrouwelijke ervaringen.

- ***Good governance***

Een derde argument voor een sekse-evenwicht, is dat van de *'good governance'* (paragraaf 182 van de Verklaring van Peking):

“Vrouwen in de politiek en op besluitvormingsniveau in regeringen en wetgevende organen dragen bij aan het opnieuw vaststellen van politieke prioriteiten, aan het plaatsen van nieuwe onderwerpen op de politieke agenda, die de genderbewuste problemen, waarden en ervaringen van vrouwen weerspiegelen en aanpakken en die ook een nieuwe kijk geven op de politieke hoofdthema's.” (Vierde Wereldvrouwenconferentie 1995: 109)

Een gelijke verdeling van zeggenschap leidt niet enkel tot een effectieve en betere behartiging van de belangen van vrouwen. Een seksebalans in besluitvorming komt daarenboven de *algemene inhoud van beleid* ten goede. Uit het Peking-Actieplatform komt ook naar voor, dat meer vrouwen in besluitvorming uiteindelijk ook de vorm van beleid of van besluitvorming ten goede komt, het behoorlijk functioneren, de efficiëntie en de doorzichtigheid ervan. Gelijke deelname van beide seksen aan besluitvorming zou tot een nieuwe – verfrissende – wind leiden. In de Belgische context roept dit meteen het concept 'Nieuwe Politieke Cultuur' op.

Uit het onderzoek dat het VUB-Centrum voor Vrouwenstudies in de periode 1998-1999 uitvoerde onder de leden van het Vlaams Parlement en dat handelde over vrouwen in de politiek en nieuwe politieke cultuur, wijzen een aantal onderzoeksresultaten inderdaad op een band tussen politicae en NPC (Celis en Woodward 2001). Zo stelden de vrouwelijke parlementsleden zich sterker op als 'afgevaardigde' (met een lagere graad van afhankelijkheid ten aanzien van de burger). Ze besteedden meer tijd in het parlement en hechtten meer belang aan het doorstromen van maatschappelijke problemen naar het politieke forum. Vrouwelijke parlementsleden behandelden gemiddeld minder dossiers van individuele burgers en vonden het houden van zitdagen voor de burgers minder belangrijk. De inhoud van hun parlementaire initiatieven situeerde zich in de 'zachte' thema's en was zodoende concreter en meer maatschappij-gelieerd.

Een aantal van de geïnterviewde parlementsleden zag een band tussen vrouwelijke parlementsleden en NPC, omdat ze in zekere zin politieke nieuwkomers zijn: ze zouden zich niet hebben geïdentificeerd met de 'oude politieke cultuur'. Anderen zagen een band tussen de aanwezigheid van vrouwen in de politiek en NPC op een heel ander vlak. Volgens hen is een hoge aanwezigheid van vrouwen belangrijk voor het oppoetsen van het imago van de politiek in de publieke opinie. Een parlement dat meer een 'spiegel van de samenleving' is, omdat het een 'realistisch' percentage vrouwen telt, zou meer vertrouwen inboezemen.

Indien men echter een zeer specifieke maatregel voorstelt met betrekking tot het aantal vrouwelijke parlementsleden dat effectief in het Vlaams Parlement zetelt (met name een paritaire samenstelling), haakt

de grote meerderheid van de parlementsleden af. Dit valt af te lezen uit onderstaande tabel waarin de reacties op de stelling 'NPC impliceert een paritaire samenstelling (man-vrouw) van het Vlaams Parlement' werden samengebracht.

Beoordeling door de parlementsleden van de stelling 'NPC impliceert een paritaire samenstelling (man-vrouw) van het Vlaams Parlement'. Vlaams Parlement (1995-1999)

<i>"NPC impliceert een paritaire samenstelling (man-vrouw) van het Vlaams Parlement"</i>	Aantal	Geslacht		Totaal
		Man	Vrouw	
Helemaal niet mee eens	Absoluut aantal	24	1	25
	Kolompercentage	30,8 %	6,7 %	26,9 %
Niet mee eens	Absoluut aantal	30	3	33
	Kolompercentage	38,5 %	20,0 %	35,5 %
Niet mee eens, niet mee oneens	Absoluut aantal	13	3	16
	Kolompercentage	16,7 %	20,0 %	17,2 %
Mee eens	Absoluut aantal	9	5	14
	Kolompercentage	11,5 %	33,3 %	15,1 %
Helemaal mee eens	Absoluut aantal	2	3	5
	Kolompercentage	2,6 %	20,0 %	5,4 %

Tweederde van de respondenten stelde, dat NPC niet impliceert dat het parlement paritair wordt samengesteld. Slechts een vijfde koppelde het bestaan van NPC met een gelijke man-vrouw-samenstelling. De stelling dat NPC een paritaire samenstelling impliceert, verdeelde de mannelijke en de vrouwelijke parlementsleden. Vrouwen waren er vaker voorstander van: de helft van de vrouwelijke respondenten onderschreef de samenhang tussen pariteit, tegen slechts een achtste van de mannelijke respondenten.

- **Benutten van het menselijk kapitaal**

Ten vierde stelt het Peking-Actieplatform (paragraaf 186, Vierde Wereldvrouwenconferentie 1995:110) dat het onvoldoende gebruikmaken van de talenten, waarover vrouwen beschikken, een *verspilling van maatschappelijk kapitaal* is. Door vrouwen niet of onvoldoende te betrekken in besluitvorming, blijft hun deskundigheid, ervaring en perceptie onderbenut. Dit argument lijkt misschien minder relevant, vanuit een democratisch perspectief, maar het is zeker aan de orde, als het om het efficiënt besturen van een maatschappij gaat.

- **De voorbeeldfunctie**

Ten slotte zou nog een vijfde argument toegevoegd kunnen worden, nl. dat van het *belang van het rolmodel* (Phillips 1998). Een evenwichtige verdeling van zeggenschap over beide seksen is een belangrijke ondersteuning voor de ontwikkeling van nieuwe rolpatronen en voor de evolutie naar een evenwichtiger

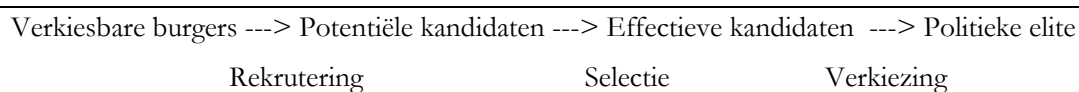
verhouding tussen de seksen. Ook al wordt dit argument niet expliciet aangehaald in het Peking-Actieplatform, het zit er impliciet wel in vervat.

Met deze, in het Peking-Actieplatform vervatte, argumenten is het plaatje van een pleidooi voor een sekse-evenwicht in de besluitvorming compleet. De legitimiteit van de hier opgesomde argumenten wordt over het algemeen erkend (Phillips 1998), en niet het minst voor de Vlaamse en Belgische overheid (Degauquier 1994).

De argumenten voor pariteit zijn gekend en (officieel en formeel) aanvaard – waarom dan niet gerealiseerd?

3 Zijn de vrouwen het probleem?ⁱⁱⁱ

Om een systematisch antwoord op die vraag te genereren, grijpen we terug naar een model dat de Nederlandse politicologe Monique Leijenaar (1997) opstelde, om de ondervertegenwoordiging van vrouwen in de politieke besluitvorming te verklaren. Monique Leijenaar onderscheidt in het proces naar participatie aan de politieke macht, drie stadia, nl. rekrutering, selectie en verkiezing, waarin telkens institutionele en individuele factoren een rol spelen.

3.1 Rolopvattingen en socialisatie

Een aantal factoren die aangehaald worden, om de ondervertegenwoordiging van vrouwen in de (politieke) besluitvorming te verklaren, situeert zich op het individuele vlak en zijn de gevolgen van rolsocialisatie en van politieke socialisatie.

Zo is er de opvatting over de plaats van *de vrouw in het gezin*: de vrouw als echtgenoot en als moeder. 24,4 % van de Belgen vindt (anno 1995) het scenario, waarin de man de kostwinner is en de vrouw voor huishouden en kinderen zorgt, het meest 'natuurlijk' (IPSO-PIOP 1995). De professionele rol van vrouwen wordt vaak ondergeschikt geacht aan die van moeder. 18,3 % van de Belgen is van oordeel dat de vrouw maar beter niet kan gaan werken omdat dat toch maar problemen geeft in het huishouden, zeker als er kinderen komen (IPSO-PIOP 1995). Om verschillende redenen, zoals het gebrek aan opvangmogelijkheden gezien de wisselende werkuren, is de combinatie jonge kinderen en politiek bovendien praktisch ook zeer moeilijk. Politicovondend vinden dit een harde noot om te kraken en zetten de stap naar de politiek pas als de kinderen iets ouder zijn en minder intense verzorging behoeven (Van Molle en Gubin 1998: 269-270, Celis en Woodward 2001).

Politieke socialisatie is het proces waarbij politiek relevante waarden, gevoelens, kennis, persoonlijke eigenschappen en kwaliteiten worden aangeleerd. De scheiding van de publieke van de privé-sfeer, de opvattingen over de rol van mannen en vrouwen, de definitie van politiek en indirecte discriminatie van vrouwen in de politiek, maken dat vrouwen minder politiek gesocialiseerd worden. Het gevolg hiervan is, dat vrouwen niet over de nodige politieke interesse en capaciteiten beschikken, dan wel vertrouwen erin missen. Waarden die met politiek samenhangen, worden als mannelijk bestempeld. Vrouwen die in de politiek stappen, komen dan ook vaak uit een politiek actief gezin, waar de politiek relevante waarden en kwaliteiten – ook voor meisjes – een positieve connotatie kregen. De meeste Belgische politicae zijn inderdaad afkomstig uit ‘politieke nesten’ (Van Molle en Gubin 1998: 256-257).

Uiteraard zijn deze individuele factoren in beschouwing te nemen, wanneer een verklaring moet geformuleerd worden voor het geringe aantal vrouwen in de publieke besluitvorming. Een conservatieve visie op de positie van de vrouw in de maatschappij werkt immers in, zowel langs ‘aanbod-’ als langs ‘vraagzijde’. Een, op het vlak van vrouwenemancipatie, conservatieve visie remt, enerzijds, het nastreven door vrouwen van machtsposities af en verkleint, anderzijds, de kans voor vrouwen om gevraagd of verkozen te worden voor dergelijke functies. Naar aanleiding van de wetgevende verkiezingen van 1995 werd aangetoond, dat de kiezers die er een conservatieve visie inzake vrouwenemancipatie op nahielden, negatiever stonden ten aanzien van vrouwen in de publieke, politieke sfeer (Mercedes en Aish 1999: 145).

Tegelijkertijd moet evenwel met klem benadrukt worden, dat bovenbeschreven mentaliteit en socialisatieprocessen voor een grote groep mannen én vrouwen reeds doorbroken werden. Zo kan men de bovenstaande cijfers met betrekking tot de rol van vrouw ook interpreteren in positieve zin en stellen dat *slechts* een minderheid van de bevolking vindt dat vrouwen beter stoppen met werken, om de zorg voor kleine kinderen op zich te nemen; de meerderheid van de bevolking heeft dit denkpatroon verlaten. De bovenbeschreven individuele factoren zijn, met andere woorden, bestaande maar niet onoverkomelijk langs aanbodzijde en kunnen niet als excuus ingeroepen worden, om geen vrouwen te vragen of te verkiezen in besluitvormingsposities.

3.2 Structurele barrières op de weg van vrouwelijke burger tot vrouwelijke besluitvormer

Rekrutering

In de fase van rekrutering, wordt de groep van potentiële kandidaten afgebakend. De factoren die een invloed hebben op het aantal verkiesbare vrouwen dat tot de kring van potentiële kandidaten zal worden toegelaten, hangen samen met een groot aantal maatschappelijke en gendergebonden situaties, waaronder de graad van economische ontwikkeling (en daaraan gekoppeld de levensstandaard) en van verstedelijking, het politieke systeem, opleidingsniveau en de genderverdeling in arbeid en inkomen, de maatschappelijke participatie van vrouwen, inclusief het aandeel van vrouwen in de vakbonden, interesse voor politiek en

lidmaatschap van politieke organisaties en het al dan niet bestaan van wettelijke seksegelijkheid.

België voldoet in deze fase aan heel wat van de randvoorwaarden, om een voor vrouwen gunstig klimaat te scheppen: het heeft een democratisch regime, een hoge graad van verstedelijking, economische welvaart en wetten die de formele gelijkheid tussen mannen en vrouwen en het verbod op discriminatie vastleggen.

Ik overloop hier enkele van de overige knelpunten in de rekruteringsfase:

- ***Opleidingsniveau***

Vooreerst is een hoge opleidingsgraad een noodzakelijke voorwaarde om betrokken te worden in politieke activiteiten. Lang was dit een probleem voor vrouwen, maar hierin komt stilaan verandering. In 1998 bestond er bijvoorbeeld geen verschil meer in het onderwijsniveau van mannen en vrouwen, voor wat betreft het hoger en universitair onderwijs (Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid 1998: 36, 38, 41, 48). Ook op het vlak van de studiekeuze is een hoopvolle vaststelling te maken. In de opleidingen waaruit bijvoorbeeld de Belgische parlementsleden het vaakst worden gerekruteerd, m.n. rechten, sociale wetenschappen, letteren en wijsbegeerte, economie en pedagogie, evenaart of overtreft het aantal vrouwen het aantal mannelijke studenten (met uitzondering van de richting economie) (Dewinter 1994: 386, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid 1998: 43-45).

- ***Plaats op de arbeidsmarkt***

Daarnaast is de beroepservaring belangrijk voor een politieke carrière, omdat ze materiële onafhankelijkheid biedt en professionele vaardigheden bijbrengt. Vrouwen hebben echter een zwakkere positie op de arbeidsmarkt – zowel kwantitatief als kwalitatief – wat dus onrechtstreeks een negatieve invloed heeft op de uitbouw van een politieke carrière.

Vrouwen zijn minder buitenshuis tewerkgesteld en nemen vaker de rol van huisvrouw op zich: in België behoort 49 % van de mannen tot de beroepsbevolking tegen 37 % van de vrouwen; 16 % van de vrouwen, ouder dan 18 jaar, zijn huisvrouw (Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling 2001: 94, 171). Vrouwen zijn vaker deeltijds tewerkgesteld en zwak vertegenwoordigd in de hoogste besluitvormingsniveaus (*‘glass ceiling’*) (Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling 1998: 105). Ook de graad van de werkzekerheid van vrouwen is, algemeen genomen, lager dan die van mannen.^{iv} Tewerkgestelde vrouwen kennen bovendien vaak werksituaties met weinig flexibiliteit qua uren, wat nadelig is voor vrouwen die zich maatschappelijk of politiek willen engageren.

De plaats van de vrouw op de arbeidsmarkt is een belangrijke factor in de verklaring van het aandeel van de vrouw in de (politieke) besluitvorming. Anderzijds, is deze factor niet determinerend. Het Nederlands voorbeeld levert daarvoor het bewijs. De arbeidsmarktparticipatie van de Nederlandse vrouwen is lager

dan de Belgische; anderzijds, overschreed het aantal vrouwen in het Nederlands parlement de kritische grens van 30 % (nl. 33,8 %).

- *Maatschappelijke participatie van vrouwen*

Vaak wordt de geringe politieke participatie van vrouwen verklaard, via een geringe maatschappelijke participatie. Maatschappelijke betrokkenheid en lidmaatschap van niet-politieke verenigingen, is immers belangrijk als voedingsbodem voor passieve en actieve betrokkenheid in de publieke besluitvorming.

Wendy Smits (1999)^v concludeerde echter, dat de algemene maatschappelijke en sociale participatiegraad van vrouwen niet lager is dan die van de mannen. Vrouwen zetten zich in gelijke of zelfs grotere mate in, in het familieleven, de directe omgeving, het vrijwilligerswerk en zelfs in het verenigingsleven (vooral de socio-culturele verenigingen). Enkel op twee punten verschillen de vrouwen in belangrijke mate van de mannen, namelijk in de participatie in sportverenigingen en in het opnemen van bestuursmandaten. Dat vrouwen hun actief lidmaatschap niet omzetten naar een bestuursmandaat van de vereniging waarvan ze lid zijn, constateerde Wendy Smits voor alle soorten van verenigingen. Vooral laaggeschoolde vrouwen vormen een 'probleemgroep' inzake sociale participatie: ze zijn weinig actief lid van verenigingen en bekleden uiterst zelden een bestuursmandaat (Smits 1999: 134-136).

Aangezien de vakbonden een belangrijke rekruteringsbasis voor potentiële kandidaten vormen, is het aandeel van vrouwen hierin cruciaal. Onder andere door de lagere tewerkstellingsgraad van vrouwen, is het niet verwonderlijk dat vrouwen minder vaak lid zijn van een vakbond. In België is 27,2% van de vrouwen lid van een vakbond tegen 42,8 % van de mannen (IPSO-PIOP 1995). Vrouwen zijn daarnaast ook minder vaak een actief of bestuurslid van een vakbond (Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling 1998: 161).

Wendy Smits (1999) concludeerde dat er inderdaad een belangrijke band vast te stellen was, tussen maatschappelijke participatie en politieke participatie, maar benadrukte dat de verschillen tussen mannen en vrouwen, inzake politieke participatie, niet volledig te verklaren vallen door de lagere maatschappelijke participatie van vrouwen. Vooral de houding van vrouwen ten aanzien van politiek en democratie, werkt het grote sekseverschil inzake politieke participatie in de hand.

- *Houding ten aanzien van de politiek en lidmaatschap van politieke partijen*

Wendy Smits (1998) stelde vast, dat vrouwen minder in politiek geïnteresseerd zijn, afwijzender staan ten opzichte van de vertegenwoordigingsdemocratie en in mindere mate zouden gaan stemmen, als ze hier niet toe verplicht waren; Dit verschil is al vanaf de jeugd jaren aanwezig (Smits 1999: 126, 135). Ook Ann Carton stelde een geringere politieke belangstelling vast bij de vrouwen, evenals een minder goede politieke kennis (Carton 1993: 180). In de voetsporen van Monique Leijenaar, nuanceerde Carton evenwel

deze resultaten door er op te wijzen, dat de operationalisering van de begrippen problematisch kan zijn. Met andere woorden: wat beschouwt men als 'politieke participatie en interesse', hoe test men de politieke interesse van mannen en vrouwen en zijn deze operationalisering niet op een mannelijke leest geschoeid (Carton 1993: 181)?

Vrouwen zijn ook minder lid van politieke partijen. Slechts 8,3 % van de Belgische vrouwen is lid van een politieke partij tegen 13,6 % van de mannen (IPSO-PIOP 1995). Alhoewel dit verschil aanzienlijk is, is het moeilijk dit als sluitende verklaring te aanvaarden voor, bijvoorbeeld, het lagere percentage vrouwelijke parlementsleden.

Selectie

Binnen de groep van potentiële kandidaten, worden, in de volgende stap, de reële kandidaten geselecteerd, zoals die op de kieslijsten zullen verschijnen. Ook hier zijn een aantal momenten aan te duiden, die in het voor- of in het nadeel van vrouwen werken.

Specifiek voor de politieke besluitvorming, blijkt het kiessysteem en de selectieprocedure een belangrijke impact op de kansen van vrouwen te hebben. Het systeem zoals we dat in België kennen, waarin elke partij een lijst met kandidaten voorstelt, creëert betere kansen voor vrouwen. Men streeft ernaar, om met een kandidaatlijst zo veel mogelijk kiezers aan te spreken en dus ook vrouwen. Wel speelt het geloof, dat mannelijke politici competentere zijn (en het gevolg hiervan dat mannen de eerste plaatsen op de kieslijsten worden toegewezen), de vrouwelijke kandidaten parten. In verband met de selectieprocedure geldt de algemene regel, dat gedecentraliseerde selectie in het nadeel van vrouwen is, omdat er dan meer competitie is en bijsturing moeilijk wordt.

De criteria die men bij de selectie hanteert, worden zelden geëxpliciteerd, maar meestal zijn ze, naast hoge opleiding en beroepsstatus, terug te brengen op de bekendheid (bijvoorbeeld binnen de politieke partij) en (politieke) ervaring. De nadruk op deze criteria heeft een nadelige invloed op vrouwen, aangezien ze over het algemeen minder lid zijn van een politieke partij, pas later hun intrede in de partijstructuren doen en minder zichtbare activiteiten binnen de partij ontplooien. Een strategie kan er dan ook in bestaan, de selectiecriteria te expliciteren, te evalueren en eventueel aan te passen.

Een ander belangrijk selectie criterium, is het lidmaatschap van verenigingen en de maatschappelijke participatie. Politieke partijen rekruteren vaak uit de verenigingen, omdat leden ervan vaak politiek nuttige ervaring opdeden en omdat de 'persoonlijke band' met deze verenigingen electoraal of strategisch nuttig kan zijn. Smits toonde aan, dat de maatschappelijke participatie van vrouwen kwantitatief vergelijkbaar was en enkel een paar kwalitatieve verschillen vertoonde. De geringe maatschappelijke participatie van vrouwen is dus geen afdoende verklaring voor hun lage politieke participatie. Het lijkt er eerder op, dat politieke partijen er niet in slagen om de maatschappelijke participatie van vrouwen te valoriseren. Het

zijn, met andere woorden, de politieke partijen die zich niet wenden tot dergelijke organisaties voor het selecteren van kandidaten. Zij zijn eerder geneigd om bijvoorbeeld uit vakbondskringen te selecteren en lijken daarbij het potentieel van vrouwen in schoolorganisaties uit het oog te verliezen. Deze opmerking is ongetwijfeld ook van toepassing op andere publieke besluitvormingsniveaus, zoals de adviesraden.

De *politieke vrouwengroepen* zijn uitermate belangrijk om vrouwen in het politieke proces te integreren. De politieke vrouwengroepen van de politieke partijen zijn drukingsgroepen die, onder andere, de evenredige aanwezigheid van vrouwen in de besluitvorming als doelstelling hebben. Een zwak punt van de meeste vrouwengroepen binnen de politieke partijen, is hun financiële afhankelijkheid van de moederpartij en een gebrek aan volwaardig tewerkgestelde personen (Bruggeman 1998). Anderzijds, willen we onderlijnen dat het bestaan van vrouwenorganisaties binnen de diverse politieke partijen, er op wijst dat de er iets aan de hand is met de partijcultuur. Die staat blijkbaar niet voldoende open voor vrouweneisen en -belangen en maakt het oprichten van lobbygroepen binnen de partijstructuur noodzakelijk.

Verkiezing

In deze fase staat de stem- en/of benoemingsprocedure centraal. In het Belgisch kiessysteem is de plaats op de lijst van doorslaggevend belang voor het al dan niet verkozen geraken van de kandidaat (zelfs sinds de halvering van de devolutieve werking van de lijststem).^{vi} Voorkeurstemmen kunnen desondanks voordelig zijn voor vrouwen, omdat ze de plaats van vrouwen binnen de partij versterken; anderzijds, wordt de 'nuttige volgorde' zelden doorbroken. Het zijn, met andere woorden, de politieke partijen die (uiteraard samen met de kiezer) de macht in handen hebben en bepalen wie ze afvaardigen naar de parlementen.

Vrouwen hebben er voordeel bij, als een politieke post toegekend wordt via benoeming. De autoriteiten die de benoemingen doen, zijn meer bezorgd om het evenwicht van de verschillende groepen (ook inzake vrouwen). In landen waar de leden van de hogere wetgevende kamer (senaat) benoemd zijn, ziet men meer vrouwen. Veel Belgische politicae werden via coöptatie benoemd tot senatrice. In 1999 was de helft van de gecoöpteerde senatoren vrouwelijk. Via coöptatie verwerft men echter strategisch een minder sterke positie, omdat men zich niet kan beroepen op een uitgebreide electorale achterban (Van Molle en Gubin 1998: 328, 369). Anderzijds levert het voor de vrouwelijke – via coöptatie – verkozenen, een kennisbasis en politiek relevante ervaring op.

4. Het is een kwestie van politieke wil: pariteit ligt binnen bereik

Aan het merendeel van de structurele belemmeringen die vrouwen kunnen hinderen tijdens het doorstromen naar het politieke besluitvormingsniveau, is in België verholpen. De nog bestaande problemen die een verklaring vormen voor de ondervertegenwoordiging van vrouwen in de politiek,

situëren zich voornamelijk op het vlak van cultuur en mentaliteit. De veranderingen die moeten gerealiseerd worden, opdat vrouwen in gelijken getale participeren aan de politieke besluitvorming, hebben dan ook hoofdzakelijk betrekking op culturele elementen. Er schort nog steeds iets aan de wijze waarop vrouwen naar de politiek kijken, maar vooral aan de manier waarop de politiek naar vrouwen kijkt. Zo zijn er, bijvoorbeeld, de selectiecriteria die door partijen worden gehanteerd, die niet afgestemd zijn op de maatschappelijke participatie van vrouwen, die wel degelijk bestaat. Dit terrein is, voor ingrepen van overheidswege, quasi ontoegankelijk.

Niets belet de overheid echter, om op andere vlakken in te grijpen. De in België van kracht zijnde quotawetten (voor kieslijsten, executieven en adviesraden) verhoogden (indirect) het aantal vrouwen met een politiek mandaat, maar realiseerden geen politieke pariteit. Zijn quotawetten dan misschien geen efficiënte hulpmiddelen om het publieke besluitvormingsproces te vervrouwelijken? Dat potentieel hebben ze nochtans. De impact van dergelijke maatregelen is echter volledig afhankelijk van de bepalingen die zij bevatten, van hoe ver ze willen gaan. En dat wordt dan weer bepaald door de dominante politieke cultuur. Dit leidt tot de conclusie dat de politieke wil, om in de feiten de macht met vrouwen te delen, nog steeds ontbreekt. De quotawetten zijn een rookscherm dat politieke onwil moet verbergen. Zo interpreteren we ook het feit, dat de partijvoorzitters van de toenmalige meerderheid de ‘dubbele quota’ – die niet alleen toepasbaar waren op de lijst in haar geheel, maar tevens op de som van verkiesbare en strijdplaatsen, evenals de plaats van eerste opvolger – uit het ontwerp, dat aan de basis lag van de wet Smet-Tobback, schrapten. Ook al hebben sommige van die partijen achteraf quota ingevoerd, die verder reiken dan de wet Smet-Tobback en bewijst dit, dat er wel degelijk een evolutie merkbaar is in de politieke cultuur, dan nog moeten we concluderen, dat men niet onmiddellijk tot een gelijke verdeling van de macht wil overgaan, aangezien partij-interne quota nu eenmaal niet het gewicht hebben van wettelijk opgelegde, omdat ze ontsnappen aan een sanctionerend optreden van de wetgever. Een flagranter voorbeeld van die politieke onwil, is het gegeven, dat een wet die wel degelijk ingrijpt op het niveau van de feitelijke vertegenwoordiging van vrouwen, zoals die in de adviesraden van kracht is, niet tot zeer slecht wordt nageleefd; maar vooral dat de overheid hier niet kordaat optreedt. Slechts een derde van de Vlaamse adviesraden zijn in regel met het quotadecreet (Cromboom, Samzelius en Woodward 2002: 43). Deze vaststellingen geven aan het bestaan van wettelijke maatregelen, zoals quota een wrange nasmaak.

Voor de realisatie van pariteit in de politieke besluitvormingsorganen (parlement, regering, gemeenteraden en schepencollege maar ook in adviesraden), is de politieke wil dé *conditio sine qua non*. Indien de politieke leiding écht pariteit wil, kan die gerealiseerd worden bij de volgende verkiezingen. Pariteit is immers een beslissing, een uitgangspunt. Het komt neer op het aanvaarden van de logica, dat een bevolking die evenredig is samengesteld uit mannen en vrouwen, als rechtstreeks gevolg heeft, dat de politieke organen eveneens evenredig worden samengesteld. Quota die zo geconcipieerd zijn, dat ze effectief pariteit garanderen (in combinatie met bijvoorbeeld sleutelen aan de grootte van de kiesomschrijvingen) zijn daartoe een instrument. Het wetsontwerp van Laurette Onckelinx, dat inhoudt dat er evenveel mannen als

vrouwen op de kandidatenlijst staan met een man-vrouwalternering op de eerste twee plaatsen (de zogenaamde ‘minirits’), garandeert geen pariteit en is dan ook een overbodige tussenstap (uiteraard in de veronderstelling dat we in de toekomst pariteit zullen realiseren). Op basis van de verkiezingsresultaten van 1999, voerde het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling een simulatie uit, waarbij men de rits heeft toegepast voor gans de lijst.

Percentage vrouwelijke verkozenen per wetgevende vergadering (juni 1999) en de simulatie van de rits op gans de lijst ^{vii}		
Federaal niveau	% vrouwen in 1999	% vrouwen indien rits in 1999
Kamer van Volksvertegenwoordigers	19,3 %	24,7 %
Senaat	30,0 %	45,0 %
Regionaal niveau		
Vlaams Parlement	19,5 %	34,7 %
Waals Parlement	10,7 %	32,0 %
Brusselse Hoofdstedelijke Raad	34,7 %	46,7 %
Raad van de Duitstalige Gemeenschap	24,0 %	44,0 %
Europees niveau		
Europees Parlement	32,0 %	36,0 %
TOTAAL	22,0 %	34,4 %

De rits over de ganse lijst (een scenario dat dus verder gaat dan het huidige wetsontwerp) garandeert geen pariteit. Er kan evenwel gesleuteld worden aan het kiesstelsel, tot de pariteit gegarandeerd (benaderd) wordt. Een bijkomende maatregel zou erin kunnen bestaan, om partijen, die in meer dan een kiesdistrict opkomen, te verplichten, op de helft van hun kandidatenlijsten, de eerste plaats toe te kennen aan een vrouwelijke kandidaat. Om te komen tot pariteit, dient men ook rekening te houden met de grootte van de partij en de grootte van het kiesdistrict. Grote partijen en kiesdistricten zijn in het voordeel voor het aantal vrouwelijke verkozenen; één kiesomschrijving zou in deze optiek uiterst bevorderlijk zijn voor het aantal verkozen vrouwen. Om er voor te zorgen, dat dit effect niet teniet wordt gedaan door een versnipperd partijenlandschap, kan er ook gedacht worden aan een kiesdrempel voor kleinere partijen (Meier 2002).

Pariteit ligt in het bereik; het is een kwestie van een politiek jawoord.

Bio

Dr. Karen Celis is als aspirant FWO-Vlaanderen verbonden aan de VUB-Vakgroep Politieke Wetenschappen en aan het VUB-Centrum voor Vrouwenstudies. Ze bereidt er een doctoraal proefschrift voor met als titel 'Vrouwen vertegenwoordigd. De evolutie in de behartiging van vrouwenbelangen door de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers tijdens de 20ste Eeuw'.

Bibliografie

BRUGGEMAN, K., 1998, *Actieonderzoek: evenwichtige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in de politieke besluitvorming*. Brussel, Nederlandstalige Vrouwenraad.

CARTON A., 1993, "Blijkt politiek een mannenzaak? Een balans op basis van de onderzoeksresultaten van het onderzoek naar de politieke houdingen van de Vlaamse vrouwen en mannen", in *Kiezen is Verliezen. Onderzoek naar de politieke opvattingen van Vlamingen*, ed. M. SWYNGEDOUW, J. BILLIET, A. CARTON en R. BEERTEN. Leuven, Acco.

CELIS, Karen met WOODWARD, Alison, 2001, *Het Vlaams Parlement, Nieuwe Politieke Cultuur en het potentieel voor de valorisatie van het maatschappelijk kapitaal van vrouwen in de politieke besluitvorming*, Wetenschappelijke monografie 5. Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

CELIS, Karen en MEIER, Petra, 2001, "Vrouwen in de politieke besluitvorming. Waar wringt het schoentje", *Vrouwen en mannen in België, naar een egalitaire Samenleving*, Brussel: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Directie van de Gelijke Kansen, 29-35.

CELIS, Karen, MEIER, Petra en WOODWARD, Alison, 1999, "Meetinstrument Vrouwen en Besluitvorming", in *Werkingsverslag Ontwikkeling Beleidsindicatoren*, ed. VAN HAGENDOREN, M en BRUGGEMAN, K. Brussel, Nederlandstalige Vrouwenraad.

CROMBOOM, Sofie, SAMZELIUS, Tove en WOODWARD, Alison, 2002, *Toepassing van het quotadecreet van 1997 in de Vlaamse adviesraden*, VUB-Centrum voor vrouwenstudies. Eindverslag aan het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Gelijke kansen in Vlaanderen.

DEGAUQUIER, Catherine, 1994, "Retour sur les arguments fondant la demande d'une représentation accrue des femmes en politique", *Res Publica*, vol.36(2), 119-127.

DE WINTER, L., 1994, "Parlementsleden" in *Wegwijs Politiek*. Leuven, Acco.

LEIJENAAR, M., 1997, *How to create a gender balance in political decision-making. A guide to implementing policies for increasing the participation of women in political decision-making*. Europese Commissie.

MEIER, Petra, 2002, *Guaranteeing Representation: Democratic Logic or Deficit? A qualitative comparative analysis of techniques enhancing representativeness and the argumentation on their behalf in a plural society*. Onuitgegeven proefschrift ingediend met het oog op het behalen van de graad van doctor in de politieke wetenschappen. Brussel, VUB.

MERCEDES, M. en AISH, A.-M., 1999, "Les attitudes des électeurs wallons à l'égard des femmes en politique" in *Des élections en trompe-l'oeil. Enquête sur le comportement électoral des Wallons et des Francophones*, ed. FROGNIER, A.-P. en AISH, A.-M. Parijs-Brussel, De Boeck Université.

MINISTERIE VAN TEWERKSTELLING EN ARBEID, 1998, *Vrouwen in de Belgische Samenleving. Statistische gegevens 1970-1998*. Brussel, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 23, 4/2002, Artikel

MINISTERIE VAN TEWERKSTELLING EN ARBEID, 2000, *De politieke deelname van vrouwen na de verkiezingen van 13 juni 1999*. Brussel, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

MINISTERIE VAN TEWERKSTELLING EN ARBEID, 2001, *Mannen en vrouwen op de drempel van de 21ste Eeuw. Gebruikershandboek genderstatistieken*. Brussel, Minister van Tewerkstelling en Arbeid en Gelijke-Kansenbeleid.

PHILLIPS, A., 1998, "Democracy and Representation: Or, why should it matter who our representatives are?" in A. PHILLIPS (ed.), *Feminism and Politics*. New York, Oxford University Press.

SAWER, M., 2000, Parliamentary Representation of women: From Discourses of justice to Strategies of Accountability, *International Political Science Review*, 21(4), 361-380.

SMITS W., 1999, *Politieke en maatschappelijke participatie van vrouwen in Vlaanderen. Een empirische studie naar de kritieken vanuit vrouwenstudies op het traditionele participatieonderzoek*. Onuitgegeven rapport voor het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

VAN MOLLE, L. en GUBIN, E., 1998, *Vrouw en Politiek in België*. Tiel: Lannoo.

VICKERS, J., 1997, Towards an understanding of presence, pp. 20-46 in Arscott, J. en Trimble (eds.), *In the presence of Women. Representation in Canadian Governments*. Toronto, Harcourt Brace & Company.

WOUTERS, B., 2000, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*. Leuven, Acco.

ⁱ Gebaseerd op Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid (2000).

ⁱⁱ Vollediger uitgewerkt in Celis, Meier en Woodward (1999).

ⁱⁱⁱ Dit onderdeel van de bijdrage is grotendeels gebaseerd op Celis en Meier (2001).

^{iv} Zo was bijvoorbeeld, anno 1997, 70 % van de federale ambtenaren in contractueel verband, van het vrouwelijk geslacht; 41 % van de vastbenoemden waren vrouwen (Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid 1998: 83).

^v Voor recente gegevens met betrekking tot de maatschappelijke participatie van vrouwen, kunnen we ons enkel baseren op een studie uit 1998, met betrekking tot de Vlaamse situatie, m.n. van SMITS (1999).

^{vi} Met uitzondering voor het lokale niveau, waar de plaats op de lijst niet zo doorslaggevend blijkt (Wouters, 2000).

^{vii} Het betreft hier de rechtstreeks verkozen vrouwen en niet – zoals in de eerste tabel – de effectief zetelende vrouwen. De simulatie houdt evenwel geen rekening met de halvering van de devolutive werking van de lijststem. Het betreft hier eveneens een minimalistisch scenario, waarbij de rits bovenaan begint met een mannelijke kandidaat; indien men de lijsten die in de reële verkiezingen een vrouw op de eerste plaats hadden in de simulatie laat starten met een vrouwelijke kandidaat (het maximalistisch scenario), geeft dit een totaalpercentage van 39,4 % vrouwen (Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid 2000: 44, 60).